

Олійник Віктор Васильович,
доктор педагогічних наук, професор,
академік НАПН України

**НЕПЕРЕРВНЕ ОНОВЛЕННЯ ЗНАНЬ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ
КАДРІВ – НАГАЛЬНА ПРОБЛЕМА НАЦІОНАЛЬНОЇ
ВИЩОЇ ШКОЛИ УКРАЇНИ**

Анотація. Стаття присвячується проблемі підвищення кваліфікації науково-педагогічних кадрів національної вищої школи України. Описується історія розвитку цієї сфери освіти, характеризується її сучасний стан з усіма недоліками, презентуються перспективи подальшого розвитку з урахуванням новітніх світових вимог, досягнень науки, особистих і виробничих потреб. Неперервне оновлення знань — девіз нинішньої вищої школи.

Ключові слова: післядипломна освіта, науково-педагогічні кадри, неперервне вдосконалення професійних знань, новітні технології.

Олейник Виктор Васильевич

**НЕПРЕРЫВНОЕ ОБНОВЛЕНИЕ ЗНАНИЙ НАУЧНО-
ПЕДАГОГИЧЕСКИХ КАДРОВ – НАСУЩНАЯ ПРОБЛЕМА
НАЦИОНАЛЬНОЙ ВЫСШЕЙ ШКОЛЫ УКРАИНЫ**

Аннотация. Статья посвящается проблеме повышения квалификации научно-педагогических кадров национальной высшей школы Украины. Описывается история развития этой сферы образования, характеризуется ее современное состояние со всеми недостатками, представляются перспективы дальнейшего развития с учетом новейших мировых требований, достижений науки, личных и производственных потребностей. Непрерывное обновление знаний — девиз нынешней высшей школы.

Ключевые слова: последипломное образование, научно-педагогические кадры, непрерывное совершенствование профессиональных знаний, новейшие технологии.

Victor Oliynyk

**INNOVATIVE UPDATING KNOWLEDGE OF
SCIENTIFIC-PEDAGOGICAL HOUSES IS THE GENERAL PROBLEM
OF NATIONAL HIGHER SCHOOL OF UKRAINE**

Abstract. The article is devoted to the problem of professional development of scientific-pedagogical staff of the national higher education of Ukraine. Describes the history of the development of this sphere of education is described in detail, its current state with all the disadvantages is described, prospects of further development are presented taking into account the latest world requirements, achievements of science, personal and production needs. Continuous updating of knowledge is the motto of the current high school.

Key words: *postgraduate education, scientific and pedagogical staff, continuous improvement of professional knowledge, advanced technologies.*

Постановка проблеми

Високотехнологічне суспільство, орієнтація на інновації в його розвитку зумовлюють необхідність неперервного професійного розвитку науково-педагогічних кадрів.

На важливості чіткої політики щодо утвердження статусу педагогічних кадрів закладів вищої освіти наголошувалося в рекомендаціях Генеральної конференції ЮНЕСКО ще в листопаді 1997 р. Насамперед, це надання належної уваги науковим дослідженням, оновленню та вдосконаленню педагогічних навичок викладачів на основі програм підвищення кваліфікації, які стимулюють постійне впровадження інноваційних елементів в освітню практику закладів вищої освіти (ЗВО)¹⁵.

Флагманом кардинальних змін освіти нової епохи, який не просто крокує в ногу з часом, а випереджає його, має стати система післядипломної освіти нової формації. Її новітній розвиток спонукає до переосмислення досвіду попередніх років.

Історичний аспект

Як свідчить ретроспективний аналіз літературних та інших джерел, проблема системи післядипломної освіти (ПО) науково-педагогічних кадрів вищої школи в Україні своїми коріннями сягає кінця XVIII ст. – початку XIX ст., від часу запровадження перепідготовки та наукового стажування.

У період з кінця XVIII ст. до початку XX ст. перепідготовка науково-педагогічних кадрів здійснювалася в провідних закладах вищої освіти Росії та зарубіжжя. Серед них учительська семінарія при Московському університеті (1779–1784 рр.); педагогічні інститути при Дерптському (нині — Тартуський університет, Естонія), Московському, Казанському університетах (1804–1859 рр.); Петербурзька педагогічна академія (1908–1917 рр.); Московський педагогічний інститут ім. П. Г. Шеллапутіна (1911–1917 рр.). На території України перепідготовка науково-педагогічних кадрів здійснювалася в педагогічних інститутах при Київському та Харківському університетах (1804–1859 рр.). При Лейпцігському та Берлінському університетах (1873–1895 рр.)⁵ таку перепідготовку забезпечували семінари.

Наукове стажування упродовж 1–2 років науково-педагогічні кадри проходили винятково в зарубіжних закладах та установах.

---

¹⁵ Рекомендация ЮНЕСКО/МОТ о положении учителей 1966 г. и Рекомендация ЮНЕСКО о статусе преподавательских кадров высших учебных заведений 1997 г.: руководство для пользователей [Электронный ресурс] // Международная организация труда и Организации Объединенных Наций по вопросам образования, науки и культуры, 2008 г. — Режим доступа : <http://unesdoc.unesco.org/images/0016/001604/160495r.pdf/>. — Дата обращения: 27.12.2017. — Название с экрана.

⁵ Матушанский Г. У. Система непрерывного профессионального образования преподавателя высшей школы : автореф. дис. на соискание учен. степ. д-ра пед. наук : спец. 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования» / Г. У. Матушанский. — Калуга : Калужский гос. пед. ун-т им. К. Э. Циолковского, 2003. — 40 с.

Наприкінці 1940-х рр. велике значення надавалося підвищенню кваліфікації науково-педагогічних кадрів. У цей час створюються інститути підвищення кваліфікації викладачів марксизму-ленінізму при Київському, Московському та Ленінградському університетах, які в 1955 р. реорганізуються в інститути підвищення кваліфікації викладачів суспільних дисциплін. Подальша розбудова системи підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників відбувається наприкінці 1960-х рр., коли при провідних закладах вищої освіти країни відповідно до Постанови Ради Міністрів СРСР № 729 від 03.09.1966 р. створюються факультети підвищення кваліфікації викладачів. До їх функцій, крім підвищення професійної кваліфікації, належить організація семінарів-нарад завідувачів кафедр та наукового стажування викладачів⁴.

Перехід до ринкових відносин, формування концепції неперервної освіти, актуалізація кризи компетентності наприкінці 1980-х рр. зумовили необхідність відродження системи перепідготовки викладачів вищих навчальних закладів, насамперед, пов'язаних з виробничою сферою економіки. У 1990 р. Держосвітою СРСР рекомендується закладам вищої освіти організувати перепідготовку керівного та професорсько-викладацького складу з проблем методів господарювання, ціноутворення, оподаткування, фінансування, кредитування, правового регулювання, маркетингу, банківської справи, психології управлінської діяльності⁵.

Отже, на час набуття державного суверенітету Україною (1991 р.) система післядипломної освіти науково-педагогічних кадрів вищої школи ще перебувала на етапі становлення.

Якою нині є система післядипломної освіти науково-педагогічних кадрів в Україні?

Передусім, нагадаємо, що *післядипломна освіта* – це система навчання та розвитку фахівців з метою вдосконалення їхньої кваліфікації відповідно до вимог часу, світових стандартів, особистісних і виробничих потреб, наукового й загальнокультурного рівня, розвитку творчого та духовного потенціалу¹². Важливим її компонентом є неперервне вдосконалення професійних знань, умінь та навичок педагогічних, науково-педагогічних і керівних кадрів освіти завдяки підвищенню кваліфікації, перепідготовки, спеціалізації й стажування на основі новітніх технологій, досягнень науки та виробництва².

Система післядипломної освіти є багатоелементною й розглядається як упорядкована сукупність взаємопов'язаних закладів освіти, органів управління,

---

⁴ Матушанский Г. У. Поддержка и/или повышение квалификации? / Г. У. Матушанский // Высшее образование в России. — 2002. — № 5. — С. 103–106.

⁵ Матушанский Г. У. Система непрерывного профессионального образования преподавателя высшей школы : автореф. дис. на соискание учен. степ. д-ра пед. наук : спец. 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования» / Г. У. Матушанский. — Калуга : Калужский гос. пед. ун-т им. К. Э. Циолковского, 2003. — 40 с.

¹² Протасова Н. Г. Гуманізація післядипломної освіти педагогів / Н. Г. Протасова ; Державна академія керівних кадрів освіти. — Київ, 1998. — 152 с.

² Енциклопедія освіти / Академія пед. наук України ; голов. ред. В. Г. Кремень. — Київ : Юрінком Інтер, 2008. — 1040 с.

методичних підрозділів, які реалізують завдання неперервного професійного зростання викладацьких кадрів. У своєму складі система післядипломної освіти містить підсистеми, які опікуються розвитком фахівців та управлінських кадрів різних галузей промислового, освітянського, аграрного, медичного, управлінського та інших сфер державного комплексу.

Закономірно, що неперервна післядипломна освіта науково-педагогічних кадрів, як складне системне утворення, передбачає цілісність взаємопов'язаних складових елементів (підсистем) та особливу її єдність із соціальним середовищем, що має відкритий характер і виявляється у змінах як середовища, так і системи.

Попри активізацію наукових досліджень з педагогіки вищої школи, низка питань щодо системи професійного вдосконалення та розвитку викладачів закладів вищої освіти залишається не розробленою.

Як свідчить аналіз інформаційних і наукових літературних джерел, цілеспрямоване підвищення кваліфікації керівних кадрів закладів вищої освіти усіх рівнів і профілів забезпечує Університет менеджменту освіти НАПН України. Відповідної системи щодо науково-педагогічних працівників у державі не створено. Професійне вдосконалення ця категорія працівників здійснює відповідно до законодавчо встановленої норми в окремих галузевих і класичних закладах вищої освіти. При цьому лише поодинокі галузеві заклади таких міністерств, як міністерство освіти і науки, міністерство охорони здоров'я, міністерство аграрної політики та продовольства, міністерство економічного розвитку і торгівлі, міністерство внутрішніх справ, мають змогу у спеціалізованих структурних підрозділах – факультетах та інститутах післядипломної освіти — підвищувати кваліфікацію науково-педагогічних кадрів:

- педагогічного профілю – Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова, Луганський національний університет ім. Т. Шевченка, Національний університет фізичного виховання і спорту України;

- медичного профілю – Національний медичний університет ім. О. О. Богомольця, Національна медична академія післядипломної освіти ім. П. Л. Шупика, Національний фармацевтичний університет;

- аграрного профілю – Національний університет біоресурсів і природокористування України, Харківський національний технічний університет сільського господарства ім. П. Василенка, Харківська державна зооветеринарна академія, Житомирський національний агротехнологічний університет;

- економічного профілю – Київський національний економічний університет ім. Вадима Гетьмана, Харківський національний економічний університет;

- юридичного профілю – Національний університет «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»;

- транспорту та транспортних систем – Харківський національний автомобільно-дорожній університет, Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут»;
- торгівлі – Харківський державний університет харчування та торгівлі;
- металургії – Національна металургійна академія України;
- системи державної служби – Національна академія державного управління при Президентові України;
- системи МВС – Національна академія внутрішніх справ.

Остання характеризується «закритістю» щодо організації освітнього процесу науково-педагогічних працівників¹.

Практика професійного вдосконалення науково-педагогічних працівників завдяки стажуванню на вітчизняних підприємствах, в організаціях, наукових установах і лабораторіях, закладах освіти запроваджується нині лише окремими закладами вищої освіти.

Водночас через розпорошеність закладів вищої освіти за галузевими міністерствами існує низка проблем в організації післядипломної освіти науково-педагогічних працівників вищої школи. Головними з них є:

- слабка взаємодія закладів вищої освіти системи МОН України з аналогічними закладами інших галузевих міністерств, що не дає змоги оперативно відслідковувати тенденції розвитку новітніх технологій, форм і методів викладання;
- недостатнє забезпечення у змісті освіти різноманітних сфер професійної діяльності викладачів: педагогічної, предметної, наукової.

Якщо впродовж 1991–2012 рр. післядипломна освіта професорсько-викладацьких кадрів вищої школи здійснювалася завдяки стажуванню на провідних кафедрах ВНЗ, то з ухваленням Положення про підвищення кваліфікації та стажування педагогічних і науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів (наказ МОНмолодьспорту України від 24.01.2013 р. № 48), в якому закладено основні аспекти щодо неперервного удосконалення знань педагогів ВНЗ, мав розпочатися новий етап у розвитку цієї системи. Важливим є те, що у вищезазваному Положенні визначено періодичність (один раз на п'ять років), види (коротко- та довгострокові курси підвищення кваліфікації, стажування), форми (денна, вечірня, заочна та дистанційна), зміст та обсяг навчання (у годинах і кредитах – відповідно до національної та Європейської кредитно-трансферної систем). Зазначається про особливості змісту освітніх програм відповідно до видів навчання, необхідність урахування галузевої специфіки та наукового спрямування науково-педагогічних працівників. Якщо програми довгострокового підвищення кваліфікації мають містити поглиблену теоретико-практичну підготовку цієї категорії працівників з оновлення та набуття нових компетентностей, необхідних для якісного

---

¹ Бугайчук К. Л. Проблеми підвищення кваліфікації викладачів вищих навчальних закладів системи МВС в галузі дистанційного навчання [Електронний ресурс] / К. Л. Бугайчук. — Режим доступу: http://bugaychuk.blogspot.de/2011/11/blog-post_18.html/. — Дата звернення: 27.12.2017. — Назва з екрана.

здійснення професійної діяльності у сучасних умовах, то програми короткострокового підвищення кваліфікації мають містити комплексне вивчення сучасних та актуальних наукових проблем освіти, науки, педагогіки, відповідних нормативно-правових актів, вітчизняного та зарубіжного досвіду, підвищення рівня професійної культури тощо. Особлива роль відводиться стажуванню, яким передбачається практичне опанування та вдосконалення компетентностей, набутих працівниками унаслідок теоретичної підготовки, у межах певної спеціальності¹⁰. Натомість стажування за кордоном відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 13 квітня 2011 року № 411 «Питання навчання студентів та аспірантів, стажування наукових і науково-педагогічних працівників у провідних вищих навчальних закладах та наукових установах за кордоном» надає змогу підвищувати теоретичний рівень, проводити авторські (фундаментальні та/або прикладні) дослідження, забезпечувати інформаційний обмін, поширювати наукові контакти⁷.

Попри перспективність зазначених документів, їх так і не було запроваджено в практику діяльності вищої школи і, як результат, проблема професійного розвитку науково-педагогічних кадрів залишається невирішеною. Крім того, хоч практика зарубіжного стажування науково-педагогічних працівників вищої школи і демонструє широту пріоритетних напрямів освіти і науки – від природничих наук, інформатики й обчислювальної техніки, розроблення корисних копалин до міжнародних відносин (усього 13–15 напрямів)^{8; 11; 9}, проте не містить медичних, педагогічних і психологічних наук, андрагогіки, менеджменту освіти. Останні здебільшого пропонуються у межах освітніх і наукових програм за фінансової підтримки міжнародних організацій і фондів (це, зокрема, Еразмус Мундус (програми мобільності) Європейської Комісії; програма академічних обмінів ім. Фуллбрайта в Україні, США; програми Фонду Арістотеля Онассіса, Греція; програма Фонду Олександра фон

---

¹⁰ Про затвердження Положення про підвищення кваліфікації та стажування педагогічних і науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів : наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 24.01.2013 р. № 48 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0488-13/>. — Дата звернення: 27.12.2017. — Назва з екрана.

⁷ Питання навчання студентів та аспірантів, стажування наукових і науково-педагогічних працівників у провідних вищих навчальних закладах та наукових установах за кордоном : Постанова Кабінету Міністрів України від 13 квітня 2011 року № 411 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://document.ua/pitannja-navchannja-studentiv-ta-stazhuvannja-aspirantiv-nau-doc53517.html/>. — Дата звернення: 27.12.2017. — Назва з екрана.

⁸ Про затвердження Переліку пріоритетних напрямів освіти і науки щодо навчання студентів та аспірантів, стажування наукових і науково-педагогічних працівників у провідних вищих навчальних закладах та наукових установах за кордоном у 2012 році : наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту від 20 березня 2012 р. № 315 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://images/files/0newssj/04/11/315.doc/>. — Дата звернення: 27.12.2017. — Назва з екрана.

¹¹ Про затвердження Переліку пріоритетних напрямів освіти і науки щодо навчання студентів та аспірантів, стажування наукових і науково-педагогічних працівників у провідних вищих навчальних закладах та наукових установах за кордоном у 2013 році : наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 1 березня 2013 року № 306 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0454-13/>. — Дата звернення: 27.12.2017. — Назва з екрана.

⁹ Про організацію навчання та стажування студентів, аспірантів та науково-педагогічних працівників у провідних вищих навчальних закладах за кордоном : рішення колегії Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 01.03.2012 р. № 2/3-4 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://document.ua/pro-organizaciyu-navchannja-ta-stazhuvannja-studentiv-aspira-doc99829.html/>. — Дата звернення: 27.12.2017. — Назва з екрана.

Гумбольдта, ФРН тощо), а також у межах міжнародного співробітництва конкретного закладу вищої освіти.

Важливою проблемою сьогодення є те, що для повноцінного практичного запровадження Положення про підвищення кваліфікації та стажування педагогічних і науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти відповідних нормативно-правових (регулятивних) та організаційних актів не створено. Насамперед, це стосується системи післядипломної освіти зазначеної категорії працівників, а саме: визначення провідних (базових) закладів вищої освіти, підприємств та організацій як стажувальних майданчиків, розроблення відповідних механізмів і нормативно-правових актів.

Потребують удосконалення також процедури атестації науково-педагогічних працівників вищої школи та створення системи стимулювання їхнього професійного розвитку. Нині атестацію професорсько-викладацьких кадрів вищої школи урегульовано лише в аспекті наукової складової їхньої професійної діяльності, що передбачає присудження наукових ступенів і присвоєння вчених звань (Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника» від 24.07.2013 р. № 567 і Постанова «Про затвердження Порядку присвоєння вченого звання професора і доцента» від 27.12.2008 р. № 1149).

Як ми вбачаємо розбудову системи післядипломної освіти науково-педагогічних кадрів вищої школи в Україні?

Насамперед, ми виходимо з того, що післядипломна педагогічна освіта має охоплювати всі професійні сфери діяльності науково-педагогічних працівників: педагогічну, наукову та предметну, фахову.

У педагогічній сфері необхідно забезпечувати оновлення, розширення й опанування нових знань, умінь і компетентностей цих працівників щодо сучасних тенденцій, підходів, технологій, форм і методів підготовки фахівців у ЗВО, зокрема зарубіжних.

Щодо наукової сфери, то постдипломне навчання має спрямовуватися на вивчення новітніх наукових досягнень і розробок за напрямом, пов'язаним із предметною, фаховою діяльністю працівника; залучення до наукових досліджень і наукових шкіл відповідного напрямку; удосконалення дослідницьких навичок на основі новітніх наукових методів, технологій та обладнання; формування готовності до створення авторських наукових шкіл тощо.

Як свідчить світова практика в галузі вищої освіти, саме ця сфера діяльності науково-педагогічних працівників є провідною. Це зумовлено тим, що наукова діяльність безпосередньо пов'язана з дисциплінами (зокрема спеціальними), викладання яких здійснюють науково-педагогічні працівники, а її результати не лише втілюються в освітній процес, забезпечуючи його вдосконалення та формування у майбутніх фахівців професійних компетентностей, а й поширюються на певну галузь виробництва. Сучасний

випускник вищої школи, незалежно від профілю й спеціальності, мусить мати сформовану дослідницьку компетентність, яка дасть йому змогу створювати новітню продукцію як у межах професії, так і загалом у житті. Постійне вдосконалення та набуття досвіду виховання майбутнього фахівця-дослідника стає одним із важливих завдань післядипломної освіти.

Відповідно до предметної, фахової сфери діяльності науково-педагогічних працівників післядипломна освіта має забезпечити опанування інновацій у відповідній галузі виробництва та, безперечно, здійснюватися в умовах виробництва.

З огляду на вищезазначене, система післядипломної освіти науково-педагогічних кадрів у своїй структурі має відображати всі три сфери діяльності: головні (провідні (базові) за статусом) заклади вищої освіти, наукові установи (лабораторії) та високотехнологічні підприємства (фірми).

Тому важливим є визначення у нормативному порядку поняття «головний (провідний) заклад вищої освіти» і відповідного механізму його практичного застосування.

Звернімося до словникових джерел. Термін «провідний» має кілька значень. Словник української мови тлумачить його так: «1. Який указує дорогу, визначає напрямок руху кого-, чого-небудь. 2. Найважливіший, головний, основний»¹⁶. У фразеологічному словнику «провідний» розглядається як «посідати/посісти чільне місце в чомусь. Бути досить важливим, передовим серед чогось тощо; мати велике значення»¹⁷.

Відповідно головний (провідний) заклад вищої освіти – це заклад, який посідає передові позиції (має найвищі досягнення) щодо вирішення сучасних завдань щодо підготовки конкурентоспроможних спеціалістів.

Нині у світовій і вітчизняній практиці використовуються системи рейтингового оцінювання діяльності закладів вищої освіти, результати яких є виразниками рівня престижності та вагомості цих закладів у суспільстві.

Постає питання: чи можуть такі рейтинги слугувати основою для визначення головних (провідних) ЗВО у сфері підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників? У пошуку відповіді звернімося до аналізу основних з них.

Найавторитетнішим міжнародним рейтингом є «Академічний рейтинг університетів світу» (Шанхайський рейтинг, ARWU), оскільки він орієнтований на найвагоміші якісні результати, насамперед, дослідницької діяльності у сфері науки та технологій. Серед них: загальна кількість випускників – лауреатів Нобелівської або інших престижних премій; загальна кількість викладачів, які отримали Нобелівські премії у галузі фізики, хімії, медицини або економіки, або Філдсовську премію з математики; цитування наукових праць викладачів, згідно з переліком з 21 основної наукової дисципліни, за версією ISI Highly

¹⁶ Словник української мови: в 11 т. — 1977. — Т. 8. — С. 133.

¹⁷ Словopedia : фразеологіч. словник укр. мови [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://slovopectia.org.ua/49/53407/360638.html>. — Дата звернення: 27.12.2017. — Назва з екрана.

Cited, тощо. Методологія цієї системи оцінювання базується на легкодоступних інформаційних джерелах.

В інших міжнародних системах рейтингового оцінювання науково-дослідна робота також посідає пріоритетне місце (за вагомістю – 60% і більше). Проте, на відміну від ARWU, за цими методологіями передбачено урахування думки певних цільових категорій користувачів, зокрема: роботодавців, експертів і вчених (THE-QS; QS), викладачів (The Times) тощо. Водночас особливістю системи THE-QS є поглиблене вивчення якості наукових досліджень за п'ятьма основними спеціальностями: мистецтво та гуманітарні дисципліни, інженерні дисципліни, біологічні й медичні науки, природничі науки, соціальні науки. Систему THE-QS з-поміж інших систем вирізняє також багатоваріантне подання результатів рейтингу, а саме: загального (200 найкращих університетів світу), регіонального (найкращі університети Європи, зокрема Великої Британії, Ірландії), рейтингу за спеціальностями та за кожним із критеріїв оцінювання.

Заслугує на увагу рейтингове оцінювання The Times, яке охоплює фінансово-економічний аспект діяльності закладу. Деякі критерії містять показники доходу закладу вищої освіти, зокрема від наукової діяльності у співвідношенні до його загального доходу (критерій «дослідження»). Крім того, виділено як окремий критерій «дохід від інноваційних розробок», який є свідченням здатності закладу вищої освіти залучати позабюджетні джерела фінансування, рівня зацікавленості виробництва та його готовності профінансувати дослідження.

Не менш важливим у рейтингових системах оцінювання є врахування загальних характеристик освітнього середовища та суб'єктів навчання закладу вищої освіти. Здебільшого ці характеристики представлено такими показниками, орієнтованими на суб'єктів навчання:

- частка іноземних студентів і викладачів (THE-QS; QS; The Times);
- співвідношення кількості студентів до кількості викладачів (THE-QS; QS; The Times). При цьому The Times враховує категорію студентів – «першокурсники», «докторанти»;
- співвідношення кількості докторантів до кількості бакалаврів (The Times);
- співвідношення іноземних викладачів до вітчизняних (The Times);
- співвідношення доходу закладу вищої освіти до кількості професорсько-викладацького складу (The Times).

Натомість у системі ARWU передбачено оцінювання академічної роботи (суму балів за попередніми критеріями) стосовно кількості штатних викладачів.

На відміну від міжнародних, у системах рейтингового оцінювання країн пострадянського простору акцент зміщується з наукової на освітню діяльність закладів вищої освіти. Так, у рейтингу університетів країн СНД, Грузії, Латвії, Литви та Естонії ваговий коефіцієнт критерію «оцінка науково-дослідницької

діяльності вищого навчального закладу» дорівнює 0,3³. У російській системі рейтингового оцінювання «Експерт РА» вага фактора «рівень науково-дослідної активності» становить 0,2¹³. Приблизно такою ж (0,1980) є вага критерію «якість наукової та науково-технічної діяльності» національної системи рейтингового оцінювання закладів вищої освіти (рейтинг Міністерства освіти і науки України)⁶.

Змістовий аспект рейтингової оцінки національної системи, відображений у критеріях/індикаторах, охоплює такі основні напрями, як «якість контингенту студентів», «якість науково-педагогічного потенціалу», «якість наукової та науково-технічної діяльності», «міжнародна активність», «ресурсне забезпечення». Подібні напрями передбачено змістовою складовою оцінювання систем Генерального рейтингу вищих навчальних закладів Казахстану та «Експерт РА», проте є й додаткові, а саме:

- «результати навчання та кількість освітніх програм» (Генеральний рейтинг вищих навчальних закладів Казахстану);
- «інноваційна інфраструктура», «затребуваність серед абітурієнтів», «якість кар'єри випускників», «співробітництво з роботодавцями» («Експерт РА»).

Важливо відзначити, що показниками інноваційної інфраструктури визнано кількість наукових центрів, що діють при ЗВО, НДІ та лабораторій, технопарків і бізнес-інкубаторів, оцінювання представниками наукового й інноваційного співтовариства інфраструктури для наукових досліджень.

Водночас ці системи мають і інші відмінності. Якщо у системах «Експерт РА», Генерального рейтингу вищих навчальних закладів Казахстану рейтингове оцінювання здійснюється на основі статистичних параметрів освітньої, науково-дослідної та міжнародної діяльності, якісних характеристик щодо думки ключових референтних груп (роботодавців, представників академічних і наукових кіл, студентів, випускників), то в національній системі рейтингового оцінювання закладів вищої освіти – на основі інформаційних баз даних, що надаються суб'єктами ранжування, а в іншій українській системі «Компас» – на основі думки роботодавців, випускників, експертів і показників щодо співробітництва між роботодавцем та закладом вищої освіти. Для останньої характерним є участь лише ЗВО III–IV рівнів акредитації, які не є філіями або структурними підрозділами, а підготовку бакалаврів, спеціалістів або магістрів здійснюють за п'ятьма визначеними напрямками спеціалізації (насамперед, за денною формою навчання): бізнес/економічні спеціальності; правознавство;

---

³ «Интерфакс» представляет рейтинг университетов стран СНГ, Грузии, Латвии, Литвы и Эстонии [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.eurosvita.net/index.php/?category=1&id=2990>. — Дата обращения: 27.12.2017. — Название с экрана.

¹³ Рейтинги университетов. Рейтинг вузов «Эксперт РА» [Электронный ресурс]. — Режим доступа : http://cnit.mpei.ac.ru/fpkp/ITE/03_04_00_01.htm. — Дата обращения: 27.12.2017. — Название с экрана.

⁶ Національна система рейтингового оцінювання вищих навчальних закладів [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://nadovsem.in.ua/statt/naczonalna-sistema-rejtingovogo-ocznyuvannya-vishnix-navchalnix-zakladv.html/>. — Дата звернення: 27.12.2017. — Назва з екрана.

інженерні/технічні спеціальності; інформаційні технології (ІТ); архітектура/будівництво¹⁴.

Висвітлення результатів рейтингового оцінювання кожної із зазначених систем здійснюється у формі, що відповідає специфічним цілям, цільовим аудиторіям і методології оцінювання. Зокрема, рейтинг російської системи «Експерт РА» подається за трьома складовими, які співвідносяться з факторами та, за своєю сутністю, відтворюють взаємозв'язок «освіта – наука – ринок праці»: якість освіти; рівень науково-дослідницької активності; рівень затребуваності випускників роботодавцями.

Генеральний рейтинг вищих навчальних закладів Казахстану, зорієнтований на цільові аудиторії, надається за профілями закладів у вигляді інтегрального оцінювання, оцінювання результативності діяльності, оцінювання експертів, роботодавців.

Національна система рейтингового оцінювання, як і казахська, висвітлює результати відповідно до профільного спрямування ЗВО, проте, поряд із інтегральним (глобальним) рейтингом, уміщує рейтинг за кожним із напрямів діяльності (за критеріями).

Здійснений аналіз дає підстави вважати, що результати національної системи рейтингового оцінювання не надають достатньої інформації для виокремлення закладів як головних (провідних) у сфері підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників. Зокрема, це стосується врахування думки (оцінювання) керівних кадрів ЗВО (як роботодавців), академічної та наукової спільноти. У сфері підвищення кваліфікації мають значення не стільки загальні результати рейтингового оцінювання ЗВО, скільки ті, які характеризують конкретну спеціальність, а саме:

- кількість програм для підготовки та підвищення кваліфікації, а також спільних із зарубіжними партнерами, їх навчальне та науково-методичне забезпечення;
- кількість інноваційних розробок та іншої авторської продукції, яка впроваджується за певною спеціальністю;
- наявність наукової школи (шкіл) з проблем у межах спеціальності;
- якість кадрів, які забезпечують програми підготовки та підвищення кваліфікації за спеціальністю: академіки, лауреати вітчизняних і міжнародних премій, винахідники, зарубіжні викладачі – професори та ін.;
- наявність відповідної кафедри, лабораторії;
- наявність інноваційної інфраструктури за певною спеціальністю: НДІ, технопарку, бізнес-інкубатора;
- спільні міжнародні структури: консорціуми, лабораторії, фірми тощо;
- співпраця з відповідними інноваційними підрозділами високотехнологічних підприємств, фірм;

---

¹⁴ Рейтинг українських ВНЗ «Компас» [Електронний ресурс] // Best Universities. Портал про вищу освіту в Україні. — Режим доступу : <http://bestuniversities.com.ua/ua/pro-proekt-0/>. — Дата звернення: 27.12.2017. — Назва з екрана.

- співпраця з НАН або галузевими академіями щодо вирішення проблем у сфері відповідної спеціальності тощо.

Висновки

Загалом, післядипломна освіта науково-педагогічних кадрів розпорошена за галузями; не вирізняється наступністю; перепідготовка, стажування та підвищення кваліфікації, як основні види післядипломної освіти, не пов'язані між собою, а то й мають (насамперед, стажування) формальний характер; здебільшого відсутній зв'язок галузі соціально-економічного комплексу держави з системою підвищення кваліфікації науково-педагогічних кадрів ЗВО відповідного профілю; відсутня система внутрішньовишівської (корпоративної) підтримки та/або супроводу особистісно-професійного розвитку науково-педагогічних працівників тощо.

Окреслені вище проблеми дають підстави для висновку щодо потреби в нагальному реформуванні післядипломної освіти України для забезпечення високого рівня кваліфікації науково-педагогічних кадрів.

Список використаних джерел

1. Бугайчук К. Л. Проблеми підвищення кваліфікації викладачів вищих навчальних закладів системи МВС в галузі дистанційного навчання [Електронний ресурс] / К. Л. Бугайчук. — Режим доступу: http://bugaychuk.blogspot.de/2011/11/blog-post_18.html/. — Дата звернення: 27.12.2017. — Назва з екрана.
2. Енциклопедія освіти / Академія пед. наук України; голов. ред. В. Г. Кремень. — Київ: Юрінком Інтер, 2008. — 1040 с.
3. «Интерфакс» представляет рейтинг университетов стран СНГ, Грузии, Латвии, Литвы и Эстонии [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.euroosvita.net/index.php/?category=1&id=2990>. — Дата обращения: 27.12.2017. — Название с экрана.
4. Матушанский Г. У. Поддержка и/или повышение квалификации? / Г. У. Матушанский // Высшее образование в России. — 2002. — № 5. — С. 103–106.
5. Матушанский Г. У. Система непрерывного профессионального образования преподавателя высшей школы: автореф. дис. на соискание учен. степ. д-ра пед. наук: спец. 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования» / Г. У. Матушанский. — Калуга: Калужский гос. пед. ун-т им. К. Э. Циолковского, 2003. — 40 с.
6. Національна система рейтингового оцінювання вищих навчальних закладів [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://nadovsem.in.ua/statt/naczonalna-sistema-rejtingovogo-ocznyuvannya-vishhix-navchalnix-zakladv.html/>. — Дата звернення: 27.12.2017. — Назва з екрана.
7. Питання навчання студентів та аспірантів, стажування наукових і науково-педагогічних працівників у провідних вищих навчальних закладах та наукових установах за кордоном: Постанова Кабінету Міністрів України від 13

квітня 2011 року № 411 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://document.ua/pitannja-navchannja-studentiv-ta-stazhuvannja-aspirantiv-nau-doc53517.html/>. — Дата звернення: 27.12.2017. — Назва з екрана.

8. Про затвердження Переліку пріоритетних напрямів освіти і науки щодо навчання студентів та аспірантів, стажування наукових і науково-педагогічних працівників у провідних вищих навчальних закладах та наукових установах за кордоном у 2012 році : наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту від 20 березня 2012 р. № 315 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://images/files/0newssj/04/11/315.doc/>. — Дата звернення: 27.12.2017. — Назва з екрана.

9. Про організацію навчання та стажування студентів, аспірантів та науково-педагогічних працівників у провідних вищих навчальних закладах за кордоном : рішення колегії Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 01.03.2012 р. № 2/3-4 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://document.ua/pro-organizaciju-navchannja-ta-stazhuvannja-studentiv-aspirantiv-nau-doc99829.html/>. — Дата звернення: 27.12.2017. — Назва з екрана.

10. Про затвердження Положення про підвищення кваліфікації та стажування педагогічних і науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів : наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 24.01.2013 р. № 48 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0488-13/>. — Дата звернення: 27.12.2017. — Назва з екрана.

11. Про затвердження Переліку пріоритетних напрямів освіти і науки щодо навчання студентів та аспірантів, стажування наукових і науково-педагогічних працівників у провідних вищих навчальних закладах та наукових установах за кордоном у 2013 році : наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 1 березня 2013 року № 306 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0454-13/>. — Дата звернення: 27.12.2017. — Назва з екрана.

12. Протасова Н. Г. Гуманізація післядипломної освіти педагогів / Н. Г. Протасова ; Державна академія керівних кадрів освіти. — Київ, 1998. — 152 с.

13. Рейтинги университетов. Рейтинг вузов «Эксперт РА» [Электронный ресурс]. — Режим доступа : http://cnit.mpei.ac.ru/fpkp/ITE/03_04_00_01.htm. — Дата обращения: 27.12.2017. — Название с экрана.

14. Рейтинг українських ВНЗ «Компас» [Електронний ресурс] // Best Universities. Портал про вищу освіту в Україні. — Режим доступу : <http://bestuniversities.com.ua/ua/pro-proekt-0/>. — Дата звернення: 27.12.2017. — Назва з екрана.

15. Рекомендация ЮНЕСКО/МОТ о положении учителей 1966 г. и Рекомендация ЮНЕСКО о статусе преподавательских кадров высших учебных заведений 1997 г.: руководство для пользователей [Электронный ресурс] // Международная организация труда и Организации Объединенных Наций по

вопросам образования, науки и культуры, 2008 г. — Режим доступа : <http://unesdoc.unesco.org/images/0016/001604/160495r.pdf/>. — Дата обращения: 27.12.2017. — Название с экрана.

16. Словник української мови: в 11 т. — 1977. — Т. 8. — С. 133.

17. Словопедія : фразеологіч. словник укр. мови [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://slovopedia.org.ua/49/53407/360638.html>. — Дата звернення: 27.12.2017. — Назва з екрана.

Victor Oliynyk

**INNOVATIVE UPDATING KNOWLEDGE OF
SCIENTIFIC-PEDAGOGICAL HOUSES IS THE GENERAL PROBLEM
OF NATIONAL HIGHER SCHOOL OF UKRAINE**

The article is devoted to the problem of professional development of scientific-pedagogical staff of the national higher education of Ukraine. The history of the development of this sphere of education is described in detail, its current state with all the disadvantages is described, prospects of further development are presented taking into account the latest world requirements, achievements of science, personal and production needs. Continuous updating of knowledge is the motto of the current high school.